

Dr. sc. Mirjana Horvat
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Institut za crkvenu glazbu »Albe Vidaković«

Razvoj crkvenog glazbenika i utjecaj Albe Vidakovića na oblikovanje profila crkvenog glazbenika u Hrvatskoj

Crkveni glazbenik, kao jedan od važnih crkvenih službenika unutar katoličke liturgije, u Hrvatskoj se tijekom povijest razvijao pod utjecajem različitih okolnosti unutar i izvan Crkve. Na razvoj njegova profila u 20. st. posebno je utjecao Albe Vidaković, hrvatski svećenik, velik skladatelj i muzikolog, dirigent i pedagog. Nakon smrti Albe Vidakovića profil crkvenog glazbenika u Hrvatskoj, potpomognut smjernicama Drugoga vatikanskog sabora, pokušava pronaći svoje relevantno mjesto unutar hrvatskih crkvenih i izvancrkvenih (obrazovnih, egzistencijalnih, društvenih...) prilika.

Church musician is one of the important ecclesial ministers of the catholic liturgy. His development throughout Croatian history was under various ecclesial and extra-ecclesial influences. It was especially influenced by Albe Vidaković, Croatian priest, great composer and musicologist, conductor and pedagogue. After the death of Albe Vidaković, the profile of the church musician in Croatia, helped by the guidelines of Second Vatican Council, seeks its relevant place among different opportunities inside and outside of the Church (educational, existential, social... level).

UVOD

Tijekom povijesti profil se crkvenog glazbenika mijenjao i razvijao pod utjecajem raznih političkih, društvenih, obrazovnih, egzistencijalnih i crkvenih okolnosti, posebno pod utjecajem dokumenata i načela II. vatikanskog sabora te pod utjecajem pojedinaca poput Albe Vidakovića (1914. – 1964.), svećenika i strasnog ljubitelja crkvene glazbe, ali i glazbe općenito, uzora mnogih crkvenih glazbenika. Današnji odgoj i obrazovanje crkvenih glazbenika počiva upravo na temeljima Vidakovićeve požrtvornosti i upornosti oko osnivanja Instituta za crkvenu glazbu, temeljne institucije za odgoj i obrazovanje crkvenih glazbenika u Hrvatskoj.

Crkveni glazbenici u Hrvatskoj do 20. st.

Prvi crkveni glazbenici u Hrvatskoj od srednjeg vijeka do 18. st. bili su većinom svećenici i redovnici, na različitim stupnjevima službi i u različitim institucijama, s različitim nazivima (*pojac, kantor, kanonik kantor, succentor, peritissimis musicus, summus musicus, magister musices, musicus praefectus...*), također i redovnice, a u manjem broju i laici. Valja posebno istaknuti *popove glagoljaše*, koji su prvi u Hrvatskoj pokušavali pjevanje na staroslavenskom ili hrvatskom jeziku. Služba crkvenog glazbenika bila je ujedno povezana s izvancrkvenom službom učitelja, ali i uz ostale izvancrkvene sporedne službe,

koje su crkvenim glazbenicima financijski osiguravale egzistenciju. Krajem 18. st. i početkom 19. st. ulogu crkvenog glazbenika (pjevača, orguljaša) sve više preuzimaju laici.

Vidakovićev utjecaj na oblikovanje crkvenog glazbenika u prvoj polovici 20. st.

U prvoj polovici 20. st. crkveni su glazbenici djelovali pod utjecajem tzv. *cecilijanskog pokreta*, nastala krajem 19. st., koji je težio za obnovom crkvene glazbe, čisteći ju od negativna utjecaja svjetovne glazbe i vraćajući ju na gregorijanske izvore. Početak 20. st. iznjedrio je crkvene glazbenike različitih profila,

uloga i službi za koje su se obrazovali u tzv. preparandijama, kasnije učiteljskim školama. Buduće crkvene orguljaše glazbeno su obrazovali stručni učitelji glazbe, laičkog i crkvenog staleža.

Od 1945. godine, uspostavom državne komunističko-socijalističke vlasti i razdvajanja službi crkvenog glazbenika i polivalentnog učitelja, stručni profil crkvenog glazbenika bio je zanemaren. Osim toga u Hrvatskoj se nakon 1945. uloga crkvenog glazbenika povukla iz javnoga društvenog života, a sam lik crkvenog glazbenika nastavio se razvijati kroz polivalentan (glazbeno-katehetski) oblik, i to samo unutar Crkve. Posljedice su bile nedostatak orguljaša, posebno u seoskim sredinama, te nedovoljno glazbeno obrazovani i nekompetentni orguljaši. Oni su, kao i početkom 20. st., živjeli vrlo siromašno, a i za svoju službu bili su premalo plaćeni. U sredinama u kojima su djelovali suočavali su se i s različitim prepjrekama, poput konzervativnosti, neotvorenosti i nepoučenosti. Crkva je provodila svoje smjernice, a državne pak vlasti svoje krute stegovne propise. Ujedno su morali surađivati sa svećenicima, među kojima je bilo i onih nedovoljno liturgijsko-glazbeno poučenih, kao i nezainteresiranih za lijepo pjevanje i sviranje. Na takvu je situaciju naišao i sam Albe Vidaković. Vidaković je bio svjestan nedovoljne proširenosti cecilijanskog pokreta u Hrvatskoj, kao i nemara i nerada u duhu cecilijanizma te još uvijek uvriježena zastarjeloga crkvenog pjevanja i pjevanja stranih, neliturgijskih pjesama u liturgijskim činima, a ni nedostatak orguljaša, manjkavost i loše vršenje orguljaške službe samoukih or-

Početak 20. st. iznjedrio je crkvene glazbenike različitih profila, uloga i službi za koje su se obrazovali u tzv. preparandijama, kasnije učiteljskim školama. Buduće crkvene orguljaše glazbeno su obrazovali stručni učitelji glazbe, laičkog i crkvenog staleža.

guljaša ili apsolvencata učiteljskih škola, kao i neplaćanje orguljaške službe i dr. nisu mu bili strani. Takvo je stanje od njega zahtijevalo jak duh i volju za uspostavom kriterija po kojima bi se u Hrvatskoj obnovila crkvena glazba i liturgijsko-glazbena praksa uskladila s teorijom. Mnogim svećenicima, bogoslovima, sjemeništarcima, redovnicima, redovnicama i laicima utirao je put k ispravnu shvaćanju crkvene glazbene umjetnosti i djelovanja u duhu cecilijanskog pokreta. Kruna Vidakovićeva rada bilo je otvaranje Instituta za crkvenu glazbu pri Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1963. Svrha novoosnovanog instituta bila je sljedeća: 1) slušačima pružiti temeljito teoretsko i praktično obrazovanje iz svih disciplina crkvene glazbe; 2) uvesti slušače u znanstvena istraživanja prošlosti i sadašnjosti crkvene glazbe; 3) osposobiti slušače za nastavničko zvanje na visokim bogoslovnim školama, srednjim vjerskim školama i redovničkim novicijatima (oba spola) i 4) koncertima i glazbeno-stručnim izdavaštvom gajiti i unaprjeđivati crkvenu glazbu. Time je udario temelj stručnomu glazbeno-liturgijskom odgoju i obrazovanju crkvenih glazbenika. Osim struč-

ne dimenzije Albe Vidaković je u korijen rasta i razvoja crkvenih glazbenika ucijepio i duhovnu dimenziju.

Razvoj profila crkvenog glazbenika u drugoj polovici 20. st.

Početakom 60-ih godina 20. st. Crkva se nalazila u prevratu koji je donio II. vatikanski sabor. Zauzevši se za obnovu katoličke liturgije, saborski su otci već 1963. izglasali prvu saborsku konstituciju o svetoj liturgiji – *Sacrosanctum Concilium*, koja u VI. glavi govori o glazbi, *svetoj glazbi*. Nakon II. vatikanskog sabora izlaze i instrukcije, upute i smjernice za razvoj crkvene glazbe i rad crkvenih glazbenika te ostali dokumenti vlastiti svakoj (nad)biskupiji. U Hrvatskoj su se crkveni glazbenici obrazovali na Institutu, a usavršavali na tzv. orguljaškim tečajevima. 70-ih godina borili su se za ljepotu i prikladnost izvođenja liturgijske glazbe (klasične polifonije, gregorijanskog koral, pučke popijevke) te sudjelovanje u oblikovanju novih hrvatskih liturgijskih tekstova. 80-ih je godina na području crkvene glazbe sva pozornost i briga bila usmjerena na napredak bogoslužne, tj. liturgijske glazbe. Izdana je nova liturgijska pjesmarica, *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, koja i danas služi kao službena crkvena katolička pjesmarica u Hrvatskoj. Tih se godina poprilično izoštrio smisao što dolikuje crkvi, liturgijskom činu i u kojem dijelu liturgijskog čina treba pjevati koji glazbeno-liturgijski oblik. Teoretski je sve bilo poprilično jasno, ali ne i u praksi. U nekim župama i u određenim zajednicama crkveno je pjevanje bilo na niskom stupnju, s malo obrazovanih crkvenih

glazbenika. Takvo stanje potaknulo je voditelje i nastavnike Instituta da se još više zalažu u promoviranje odgoja i obrazovanja te u otvaranju vrata studija sve većemu broju laika. U želji za što kvalitetnijim liturgijsko-glazbenim radom, crkveni glazbenici su se u razdoblju nakon Drugoga vatikanskog sabora usavršavali na različitim znanstvenim i stručnim skupovima, a ponajviše na redovitim godišnjim skupovima crkvenih glazbenika. Za bolje razumijevanje glazbene umjetnosti općenito, a onda i crkvene, u svojem su se usavršavanju služili stručnom literaturom, a u usmjeravanju njihova rada posebno im je pomagao časopis *Sveta Cecilija*.

Nakon osamostaljenja Hrvatske crkveni glazbenik osim liturgijsko-glazbenog djelovanja u Crkvi ponovno dobiva svoje mjesto u školskom obrazovnom sustavu, a time i u društvu. Unutar reorganizirana i obnovljena školskog sustava u samostalnoj Republici Hrvatskoj crkveni glazbenik postaje predmetni osnovnoškolski učitelj glazbe, a kao takvu pripala su mu sva prava i obveze u skladu s Hrvatskim nacionalnim kurikulumom, školskim zakonom i pravilnicima izdanima nakon 1990. godine. Za svoj glazbeno-pedagoški rad u osnovnim školama crkveni glazbenici kao predmetni učitelji glazbe primali su državnu plaću, s kojom im je konačno bila osigurana egzistencija i poboljšan materijalan položaj. Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) 2006. crkvenim je glazbenicima kao predmetnim učiteljima glazbe darovao veću mogućnost kreativnijeg pristupa glazbeno-pedagoškom radu u školama, koji je utjecao i na rad u župama, a tome je svojom dru-

gačijom organizacijom programa studija i svim ostalim novinama, u skladu s europskim usmjerenjima, podršku dao i novi bolonjski sustav obrazovanja. U pastoralno-glazbenom radu u župi bila im je naglašena uloga služenja Bogu i zajednici te zadaća promicanja crkvene, posebno liturgijske glazbe, dobro poznavanje duha liturgije, objedinjavanje svih uloga i čimbenika u liturgijskom slavlju. 90-ih godina kritički se unutar Crkve raspravljalo o realnu i poželjnu položaju i mjestu crkvenog

Danas je crkveni glazbenik unutar Crkve glazbeni oblikovatelj liturgijskih slavlja, a u suvremenom društvu, u suvremenoj hrvatskoj školi poticatelj i suradnik učenika u stjecanju glazbenih znanja i sposobnosti.

glazbenika u Crkvi i društvu u Hrvatskoj. Kritike su propitkivale nepovoljno stanje crkvenih glazbenika unutar Crkve te nebrigu, neupućenost, neznanje ili nesposobnost, a time i nemoć odgovornih u Crkvi u Hrvatskoj, koji malobrojne crkvene glazbenike vode u deprofesionalizaciju i dekvalifikaciju, dopuštajući nekompetentnim osobama (potpunim laicima u glazbi, mladima s gitarama, priučenim amaterima, priučenim ili samoukim redovnicama i dr.) liturgijsko-glazbeno djelovanje u župama. No tražene su se promjene vrlo sporo rješavale, a na nekim mjestima ostale su i dalje neriješene i nepromijenjene.

Uloga crkvenog glazbenika u Hrvatskoj danas

Danas je crkveni glazbenik unutar Crkve glazbeni oblikova-

telj liturgijskih slavlja, a u suvremenom društvu, u suvremenoj hrvatskoj školi poticatelj i suradnik učenika u stjecanju glazbenih znanja i sposobnosti. Od njega se očekuje kreativnost i odgovornost u radu te usklađivanje sa svim župnim (crkvenim) suradnicima, kao i čimbenicima odgojno-obrazovnog rada u školi i izvanje. Njegovo djelovanje u Crkvi treba voditi k oltaru – središtu euharistijskog slavlja i simbolu Krista i njegova čovjekoljublja. U školama ga pak, uspostavljanjem i usvajanjem vrijednosnih mjerila za kritičko i estetsko procjenjivanje glazbe, obvezuje rad na razvoju glazbenih sposobnosti i kreativnosti učenika te na oblikovanju estetskog i kritičkog slušatelja glazbe. Crkveni glazbenik treba biti proeuropskog usmjerenja (*change agents*), a u tome bi mu trebale pomoći institucije inicijalnog obrazovanja, kao i svi ostali adekvatni oblici stručnoga općeg i glazbenog usavršavanja, odnosno cijeloživotnog obrazovanja.

Mnogi principi »Bologne« još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni u inicijalnom i cjeloživotnom obrazovanju i usavršavanju crkvenih glazbenika. Zato je potrebno uprijeti snage za proeuropsku usmjerenost crkvenih glazbenika, potražiti dobre modele obrazovanja, rada i stručnog usavršavanja odnosno cjeloživotnog obrazovanja crkvenih glazbenika. O njegovoj motivaciji, kreativnosti, glazbenom ukusu, liturgijskoj izgrađenosti, molitvenom duhu, kompetencijama (opće i stručne kompetencije) ovisi usmjerenje i (glazbeni) odgoj i obrazovanje mnogih koji su mu povjereni. Zato se danas od crkvenog glazbenika u prvom

redu očekuje odgovornost – jer on oblikuje svijest kako za crkvenu, tako i za svjetovnu glazbenu umjetnost. Znanja i vještine crkvenih glazbenika nakon završena studija danas otvaraju mogućnost zapošljavanja ne samo u Crkvi ili školskom obrazovnom sustavu, već i u drugim granama umjetnosti i kreativne industrije, a trebale bi privući pozornost poslodavaca i raznih grana gospodarstva, industrije, trgovine, dobrotvornih i javnih službi... Nažalost, svijest o tome da crkveni glazbenici mogu pronaći posao u različitim drugim granama industrije, gospodarstva, u nas još uvijek nije dovoljno razvijena. Pred nama je zadatak produbljivanja te svijesti i na tome trebamo već danas intenzivnije raditi. A za to je potrebna dvostruka priprema: od strane fakulteta koji obrazuju crkvene glazbenike i od strane poslodavaca, koji bi za crkvene glazbenike trebali pripremiti radna mjesta.

ZAKLJUČAK

Nakon propitkivanja nužnosti i mogućnosti razvoja profila crkvenih glazbenika htjela bih, u završnom dijelu mog izlaganja, još jednom potražiti svjetlo u riječi Božjoj, ovaj put u najmuzikalnijoj knjizi *Novog zavjeta*, u *Otkrivenju*. Ne gubeći iz vida kvalitetu *par excellence* tih nebeskih glazbenika, zamijetimo da posjeduju iste one odlike koje smo već vidjeli kod kralja Davida. Oni su teolozi, jer njihovi su hvalospjevi točni i melodični izričaji riječi Kristove; pastiri koji mole, koji vapiju Bogu za spas svoje braće i koji zahvaljuju Bogu za njegova velika i čudesna djela; i proroci konačne Kristove pobjede, svetosti Božjih izabranika i punine života, mira i

Znanja i vještine crkvenih glazbenika nakon završena studija danas otvaraju mogućnost zapošljavanja ne samo u Crkvi ili školskom obrazovnom sustavu, već i u drugim granama umjetnosti i kreativne industrije

radosti u Kristu.

Sv. Augustin je rekao: »Cantare amantis est.« Sveta glazba nas oblikuje duhovno i moralno. Zato uza sve navedeno o razvoju profila crkvenog glazbenika te uza smjernice za budućnost, molimo i radimo da bi formacija crkvenih glazbenika u Hrvatskoj bila u ljubavi Kristovoj, koja sve pogriješke i nepravde ispravlja i preobražava, u vjeri koja živi od uzora poput kralja Davida i samog Albe Vidakovića, i koja razotkriva i prosvjetljuje svaku laž i tamu, i u nadi u kojoj već sad možemo pjevati pjesni spašenih iz *Otkrivenja*, zahvalni i radosni što smo postigli svrhu svoje vjere: spasenje duša (usp. 1 Pt 1, 6 – 9).

LITERATURA

- CUVAJ, Antun. 1910., 1911. *Grada za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. 1 – 4, 6 i 7, Zagreb, Trošak i naklada kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zem. vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu.
- FILIPOVIĆ, Slavica. 1997. Uloga zbora, orguljaša i pjevača u oblikovanju liturgijskoga slavlja, u: *Sveta Cecilija*, god. 69, br. 3, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
- FRANKOVIĆ, Dragutin. 1958. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.
- HORVAT, Mirjana. 2012. *Oblikovanje profila učitelja glasbe v osnov-*

nem školstvu na Hrvaškem in Sloveniji skozi zgodovinski razvoj do sodobnosti (doktorski rad), Zaprešić: Akademija za glasbo, Univerza v Ljubljani, 2012.

Kako stojimo s liturgijskom obnovom, Intervju s biskupom Pichlerom, u: *Sveta Cecilija*, god. 58, br. 1, 1987. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.

Katalozi znanja i umijeća u nastavi glazbe, u: *Tonovi*, god. 19, br. 2, 2004. Zagreb, Hrvatsko društvo glazbenih i plesnih pedagoga.

KOMARICA, Franjo. 1983. Osoba voditelja liturgijskog pjevanja, u: *Sveta Cecilija*, god. 53, br. 2, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.

KOPREK, Katarina. 2013. Povijest i poslanje Instituta za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u: *Zlatna prošlost* (monografija prigodom 50. obljetnice postojanja Instituta za crkvenu glazbu »Albe Vidaković« Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – uredile Katarina Koprek, Ruža Domagoja Ljubičić, Marija Ferlindeš), Zagreb, Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika.

KUHARIĆ, Franjo. 1983. Riječ kardinala Kuharića crkvenim glazbenicima, u: *Sveta Cecilija*, god. 53, br. 2, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.

ŠPRALJA, Izak. 1989. Kalendars zbivanja u životu i stvaralaštvu Albe Vidakovića, u: *Albe Vidaković – život i djelo* (monografija o 25. obljetnici smrti Albe Vidakovića – ur. Izak Špralja, prir. Lovro Županović), Zagreb, HKD sv. Ćirila i Metoda.

TOMAŠIĆ, Đuro. 1993. Amateri ili profesionalni i organizirani crkveni glazbenici?, u: *Sveta Cecilija*, god. 63, br. 4, Zagreb, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.